

Uluslararası Sendikal Hareketin Küreselleşmeye Cevabına Eleştirel Bir Yaklaşım

Gaye Yılmaz

Sovyetler Birliği'nde çöken uygulamanın enkazı altında kalarak ezilen, yapısal ve düşünsel değişliğe uğrayan iki unsurdan biri sosyalist partiler olurken; diğeri de dünya sendikal hareketi olmuştur.

İşçi sınıfı hareketinin siyasallaşması ve mutlaka bir parti ekseninde olgunlaşması yönündeki tarihsel ve aynı zamanda bilimsel tespit hatırlandığında, bu iki unsurun aynı süreçlerde, benzer eğilimleri izliyor olması aslında şaşırtıcı değil; beklenen bir durumdur. Fakat bu çalışmada izleyeceğimiz yöntem, işçi sınıfı hareketini -kendi örgütleri düzleminde- ve siyasi partilerden soyutlayarak ele almak ve işçi örgütlerinin yaşanan süreç karşısında ürettikleri yanıtlarını ve tepkilerini analiz etmek biçiminde olacaktır.

Aşağıda aktarılan sendikal tavırların tümünün gerisinde aynı ön tespit bulunmakta ve bu tespite uygun duruşlar geliştirilmektedir:

Sovyetler'in dağılmasıyla birlikte kapitalizm, dünya çapında galibiyetini ilan etmiş, sosyalist argümanlar geçerliğini tamamen yitirmiştir. Bugün yapılması gereken, bir yandan küreselleşme sürecinin hızlanmasına yardımcı olurken; diğer yandan da küreselleşmeye sosyal ve insani boyutların dahil edilmesi için mücadele etmektir. Ülkeler arasındaki ekonomik eşitsizliğin sebebi kapalı ekonomik sistemlerdir ve bu nedenle ticaret önündeki ulusal kısıtlamalar kaldırılarak daha adil, daha eşit, daha sosyal bir dünyaya ulaşmak mümkün olabilecektir

olmasıyla birlikte ICFTU'nun tavrında da belli düzeyde bir değişiklik olmuş ve karşıt hareketlere şüpheyle yaklaşan örgüt, bizzat karşıtlar tarafından düzenlenen strateji belirleme toplantılarına resmi düzeyde katılmaya başlamıştır (6-10 Aralık 2001, Brüksel Leaken Zirvesi öncesinde yapılan strateji toplantısı ve ardından Ocak 2002'de Porto Alegre'de yapılan Dünya Sosyal Forumu)

Ancak bu tavır değişikliğini niteliksel bir dönüşüm olarak değerlendirmek mümkün değildir. Çünkü gerek strateji toplantılarındaki tavırları ve gerekse üye sendikalarına düzenli olarak sirküle ettiği dokümanlardaki eğilimleri ile ICFTU ve Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC) bugün, üye sendikaları üzerinden kapitalizmin ulusal ölçekteki yapılanması için toplumsal bir konsensüsün oluşturulması yönünde çalışmalar yürütmektedir.

Bu tavır, gizliden gizliye örülen bir tavır olmadığı gibi, sistem içi gerekçelerle de beslenmektedir.

Sosyal Diyalog, Endüstri İlişkileri, Toplumsal Barış ve Avrupa Sendikalarının Esnekliğe Yanıtı

Avrupa'da, kıtasal ölçekte olası bir savaş ve çatışma riskini bertaraf etme gerekçesiyle 1950 sonrası gündeme getirilen "diyalog" konsepti, ilk kez 1951 yılında kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (ECSC) anlaşmasıyla resmîyet kazandı. Dönemin sosyopolitik özellikleri dolayısıyla bazı sosyal hakların da yer aldığı anlaşmanın bitiş tarihi ise daha kurulduğu sırada 2002 yılı olarak belirlenmişti. Geçen elli yıllık sürede Avrupa sendikalarını kapitalist konseptlere ısıtırmak ve hatta tamamen bağlı kılmak hiç de zor olmadı. Çünkü, 1957 yılında Roma Anlaşması ile kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu, 1980'li yılların sonuna kadar Avrupa işçi sınıfının mücadeleleriyle kendi coğrafyalarında elde ettikleri hak ve kazanımları geriletme yönünde hiçbir adım atmamış ve sendikalara mali desteğin yanı sıra karar mekanizmalarında belli düzeyde söz hakkı da tanımıştı. Fakat, 1980'li yıllarla birlikte kıtada boy

Bu tespitte en fazla dikkat çeken boyut, kapitalist sisteme açıktan açığa yöneltilen övgü ve hayranlık ile küreselleşmenin ideolojik, ekonomik ve politik tanımlarından kaçış olarak öne çıkmaktadır. Örneğin, bir yandan küreselleşme sürecinin hızlanmasına yardımcı olurken, diğer yandan da sürece sosyal ve insani boyutların dahil edilmesi gibi iki hedef, aslında birbirleriyle çatışan ve bir arada ulaşılabilecek olmayan hedeflerdir. Zira, küreselleşme de tam olarak sermayenin, her biri birer maliyet unsuru olan sosyal, çevresel ve insani boyutları adım adım ortadan kaldırarak kar oranlarını yükseltme girişiminden başka bir şey değildir.

Kapitalist hedeflerin bu denli netleşmesi ve resmi düzeyde deklare edilmesi ilk kez MAI (Multilateral Agreement on Investment – Çok Taraflı Yatırım Anlaşması) Anlaşması taslağı üzerindeki tartışmalar sürecine denk düşmüştür. MAI taslağında, “ulusal kısıtlamalar” şeklinde tanımlanarak hükümetler tarafından kaldırılacağı taahhüt edilen düzenlemelerin tamamında insani ve sosyal maliyetlerden kaçıldığı, taslağın bazı bölümlerinde ise sermayeler arası pazar paylaşım savaşlarında hegemonya alanının egemen güçler lehine genişletildiği çok net bir şekilde görülebilmektedir. İşte tam da MAI tartışmalarının yükseldiği dönemde, yıllı Seattle sürecinin (30 Kasım-3 Aralık 1999) hemen öncesinde sendikal hareketin öncü örgütlerinin verdiği ilk tepki, muhalif gruplar arasında derin bir şok etkisi yaratmıştır. Eylül 1999’da Uluslararası Hür Sendikalar Konfederasyonu (ICFTU), olağan yönetim kurulu toplantısını aynı tarihlerde Seattle’da yapacağını duyururken, üye sendikalarını, küreselleşme karşıtlarından uzak durma konusunda uyarıyı ihmal etmemiş ve “Bu protestolar içinde yer alacak üye sendikalarımız partnerlerini seçerken dikkatli olmalıdır, çünkü karşıt hareketlerin önemli bir bölümü maalesef radikal sol kanat mensuplarıdır” ifadesini kullanarak duruşunu netleştirmiştir.

İlerleyen süreçte ve özellikle de Seattle eylemlerine sendikal düzeydeki katılımın beklenenin çok üzerinde

göstermeye başlayan kapitalist ittifaklar ve bunların kurumları, Birlik düzeyinde çalışanların hak ve kazanımlarını gerileterek Avrupa sermayesinin karlılığını arttırma amacıyla dizayn edilmişti. İlerleyen süreçte bu kapitalist yapıların Birlik kurumları ile iç içe geçtiği ve Birlik kurumları üzerinden işçi sınıfı hareketinin örgütlerinin içlerine kadar nüfuz ettiği ve rapor ve bildirilerinde Birlik kurumlarının söylemlerini temel alan sendikal yapıların görüşlerinin, aslında Avrupa sermayesi ile de birebir örtüştüğü görülmeye başlandı. Çünkü Birlik kurumlarının söylemi ve eylemi Avrupa'daki şirketler tarafından belirlenmekteydi. Sendikal hareket ilk kez 1992 yılında, Avrupa'da parasal birliğe geçişin ilk adımı olarak imzalanan Maastricht Anlaşmasıyla birlikte, bir şeylerin değişmeye başladığının sinyallerini algılamaya başladı ama bugün gelinen noktada bile, yaşananların sorumlusunun AB ya da kapitalist sistem olduğunu söylememekte direniyor.

İşçi Sınıfının Geleceği Üzerine Konan İpotek: Emeklilik Fonları ve Borsalar

Kapitalizmin Maastricht adını verdiği saldırı planının arkaplanında ise, bilgi ve iletişim sektörlerinde yaşanan hızlı değişimlere paralel olarak gelişme ve çeşitlenme arz eden finansal işlemlerle, Avrupa işçi sınıfının kaynaştırılmasına yönelik daha 1980'li yıllarda başlayan çabalar ve başta İskandinav ülkeleri olmak üzere pek çok Avrupa ülkesinde, çokuluslu şirketlerin işçi ve çalışan kadrolarına ücret ve ikramiye yerine sermaye ortaklık payı dağıtması olgusu dikkat çekmektedir. Bu girişimin ilk adımlarını atan şirketlerin buldukları ortaklaşmış sloganlar ise “çalışanların sermayeye ortak edilmesi” ve “işçilerin karar mekanizmalarında söz sahibi olması” biçiminde olmuş ve hala da olagelmektedir. Söz konusu operasyonlarda, sermayenin binde'lerle ifade edilen çok küçük bir bölümü, binlerce şirket çalışanı arasında, kıdem ve yapılan işin niteliği ile orantılı olarak bölünmektedir. Eline, adına üretim yaptığı şirketin hisse senetlerini alan işçiler, işe ön-

ce borsa endekslerini tanıyarak, ardından da kendi hisselerinin yanı sıra diğer şirketlerin hisse fiyatlarını, derken temel ve teknik analiz detaylarını anlamaya çalışarak başlamakta, bugün gelinen noktada ise, işçi sınıfının sosyal ilişkilerinin neredeyse yalnızca borsa sohbetlerinden ibaret hale geldiği görülmektedir. İşçilerin finans sistemine ısıdırılma çabalarının çok daha yaygın olan bir diğer uzantısı ise şirketlerde işçi ve işverenin ortak katkılarıyla oluşturulan ekstra emeklilik fonlarının finansal portföy yatırımlarında değerlendirilmesidir. Özel emeklilik fonlarının yönetim kadrolarına sendikalardan da temsilciler getirilmek suretiyle “demokrasi” kuralı işletilmekte, fakat bu durum, işçilerin çalışma koşullarının kötüleşmesi halinde ya da üretimden aldıkları payda bir gerilemenin söz konusu olduğu, başka bir deyişle bir endüstriyel eylemin gerekli olduğu durumlarda hem sendikalar hem de üyeleri açısından çelişik bir manzara üretebilmektedir. Örneğin, İsveçli sendikacılar, ülkelerinde greve gitmenin hiç de kolay olmadığını, bunu yapacak olurlarsa üretim durdurulacağı için, şirketin borsada işlem gören hisselerinin değerinin ve buna bağlı olarak da emeklilik fonlarındaki tasarruflarının değerinin düşeceğini belirtmektedir.¹ Bir gerçekliği olduğu gibi yansıtan bu olgu, sendikal hareketin tartışmak ve yanıt bulmak zorunda olduğu bir duruma işaret etmektedir: Bir tarafta işçilerin üretimden aldıkları payın günden güne azalması, diğer tarafta işçilerin “gelecek”lerinin finans sistemine bağlı hale getirilmiş olmasından kaynaklanan mali çıkarların zedeleneceği endişesi. Sendikalar tarafından bulunan çözüm ise, tepkisiz kalmak ve tek tek işçilerin geleceğinin bedelini bugünden ve toptan bir sınıf olarak ödemeye razı olmak...

1 KESK ve İsveç TCO Sendikası tarafından 2000-Kasım ayında İstanbul Armada Otelinde düzenlenen “Demokrasi, İnsan Hakları ve Avrupa Birliği” başlıklı seminerde TCO adına konuşma yapan Genel Sekreter tarafından özel sohbetler sırasında aktarılmıştır.

Sendikal Hareketin Yanıtı: Postmodern Taktikler Üzerinden Her Gün Yeni Tavizlerin Verilmesi

Emeğin örgütlü gücü bir yandan finans kapitalin kuşatmasıyla eritilirken, diğer yandan da mücadeleler-

le kazanılmış olan toplu pazarlık hakkına yönelmiş saldırılar görülmektedir. Almanya'daki IG-Metal Sendikası Başkanı Klaus Zwickel'in "buluşu" olarak dünya gündemine sunulan "alakart sözleşme" modeli ile yine bu sendika tarafından bu yıl ilk kez uygulanan "esnek grev taktiği" aslında bu saldırıların en ciddi örneklerinden iki tanesidir. Alakart Sözleşme ile, işyerinde çalışan bazı işçilere, sendikalarından bağımsız ve yalnızca kendileri için işverenle teke tek pazarlık yapabilmeye olanağı sunularak, hem işçi sınıfının kendi örgütünün eliyle bir eşitsizlik yaratılmakta ve çok daha önemlisi, tarihsel olduğu kadar bilimsel bir tespit olan "işçi sınıfının birliği" hedefinden adım adım vazgeçilmektedir. Esnek grev taktiği ise bu yıl ücret zammı üzerinde yaşanan bir uyuşmazlık sonucunda uygulanan ve dolar karşısında güçlenen Euro ve 11 Eylül'le birlikte şiddetlenen genel ekonomik durgunluğun giderek daha hissedilir boyutlara ulaşması sonucunda üretimi yavaşlatma gereği duyan Alman sanayi sermayesinin ekmeğine adeta yağ sürmüştür. Bu uygulama çerçevesinde sendika, örgütlü olduğu işyerlerinde sırayla yalnızca birer gün üretimi durdurmuş ve bu yöntemi esnekliğe karşı esnek grevler olarak lanse etmiştir. Görünüşe ve Avrupa'daki üst federasyonların bu yeni taktiğe gösterdikleri aşırı sıcak ilgiye bakılacak olursa, bu eylem biçiminin önümüzdeki dönem yaşanacak uyuşmazlıklara model oluşturabileceğini öngörmek mümkündür. Diğer yandan böylesi bir taktiğin gerçek grev eyleminin yerini tutamayacağı ve emeğin birleşik gücünün sonuç alana kadar uzayacak direnişi yerine, takvimi neredeyse sermaye ile ortaklaşa belirlenmiş geçici bir iş durdurmanın işçi sınıfının değil, sermayenin çıkarlarına hizmet edeceği ortadadır. Bugün gelinen noktada, Fransa ve İtalya gibi güçlü sendikalizm deneyimine sahip ülkelerde bile sermaye sınıfı, karşısında örgütlü ve birleşik bir işçi hareketini görmek istemediğini ortaya koyabilecek bir güce ulaşmış ve çabalarını, ülke çapında imzalanmakta olan en alt düzeydeki toplu sözleşme sistemini ortadan kaldırarak, yalnızca işyeri düzeyinde

imzalanan bir toplu sözleşme sistemini getirmeye yoğunlaştırmıştır. AB kurumları içindeki tartışmalara ve zirve gündemlerine bakıldığında bu girişimin destekçilerinin de bir hayli güçlü olduğu dikkat çekmektedir.

Yine Avrupa’da, yükselen işsizlik olgusunu takiben, ücret sistemlerinde de ciddi değişiklikler yaşanmaya başlamıştır. İşyerlerinin, genişleme süreci (aday) ülkelerine kaydırılmasından korku duyan sendikalar, işverenlerin “0 zam” teklifini kabul ederek reel ücret düzeylerinin aşağıya çekilmesine vize vermektedir. Avrupa’daki sektörel federasyonlar ise bu eğilimin yaygınlaşacağı tehlikesini fark ederek, Birlik çapında bir toplu sözleşme sistemi geliştirme çabası içine girmişlerdir. Bu bağlamda başlatılan EUCOBA adlı çalışma da bu çabaların parçasıdır ve EUCOBA planı çerçevesinde ilk hedeflenen, hiçbir AB ülkesinde sendikaların, enflasyon oranının altında bir ücret zammını kabul etmemeleridir. Ancak gerek EUCOBA ve gerekse benzer diğer çabaların hiçbir resmi boyutu bulunmadığı gibi, bu çabaların öncüsü konumunda olan sendika federasyonlarının üyelerine uygulayabileceği yaptırımlar da söz konusu değildir. Örneğin 2000 yılında Hollanda Metal İşçileri Sendikası “0 zammı” kabul etmiş ve üst federasyonuna da gerekçe olarak işyerlerinin taşınması riskinin olduğunu belirtmiştir.

Tüm bu gelişmeler sırasında, sendikal hareketin, karar mekanizmalarındaki söz hakkının devamı karşılığında bazı tavizler verebileceğine ve mali politikaların Birlik düzeyinde koordinasyonu ve konsolidasyonu için toplumsal fedakarlık yapılması gerektiğine inanırılması da zor olmamıştır. Bu bağlamda ETUC, bu süreçte açılacak yaraların “sosyal diyalog” üzerinden sarılabileceğini düşünürken; Avrupa’da geniş işçi kitleleri hala büyük bir geriye gidişin başladığına inanmaktadır.

Oysa, örneğin yukarıda bahsi geçen 1992-Maastricht Anlaşması koşulları son derece açıktır. Mali konsolidasyon, bütçe açıklarının azaltılması, enflasyon ve faiz oranlarının düşürülmesi gerekçeleriyle KIT’lerin

özelleştirileceği, sosyal harcamaların kısıtlanacağı ve işsizliğin hızla artacağı gün gibi ortadaydı ve böyle de oldu. Bu süreçte, başta Avrupa Birliği Komisyonu olmak üzere, AB kurumları ve işveren örgütleri sendikalarla sosyal diyalogdan kaçmıyorlar, hatta AB-Konseyi Zirve sonuç deklarasyonlarının hepsinde sendikaların kaygılarına geniş yer ayırıyorlardı. Görünürdeki bu “toplumsal mutabakat”, sendikaların sosyal diyalog müessesesine inançlarını daha da pekiştiriyor ve bu kurumu sendikalar açısından kaçınılmaz hale getiriyordu. Avrupa sermayesi bu zafiyetin öylesine farkındaydı ki, bazı Konsey zirvelerinin başlıkları bile tamamen sendikal taleplerden oluşmaya başladı: Lizbon İstihdam Zirvesi, AB- Büyüme ve İstihdam Zirvesi gibi...

Esneklik = İstihdam mı, Yoksa

.....

Ancak, giderek Avrupa sermayesinin işsizliğe önerdiği çözümlerin (esneklik) Avrupa sendikalarıyla pek de örtüşmediği ortaya çıkmaya başladı. 1992 yılından itibaren yükselen işsizliğin, esnek üretim organizasyonlarıyla aşılabileceğine inanan ETUC üyesi sendikalar, başlangıçta “toplumsal barışın tesis edilmesi için, çalışanların işlerini, işsizlerle paylaşmak zorunda olduğuna ve bunun bir tür dayanışma olarak düşünülmesi gerektiğine” inanırken, özellikle son dönemde esneklik uygulamalarının yaygın ve genel çalışma biçimini almış olmasına rağmen işsizlikte beklenen gerilemenin yaşanmadığına ilişkin istatistikler üzerine eğilmeye başladılar. Diğer yandan, mevcut iş olanaklarının işsizlerle paylaşılması, bir taraftan işçi sınıfı dayanışmasının örnek davranışını oluştursa da, üretim araçlarını elinde bulunduran bir azınlığın çoğunluk tarafından yapılan üretime sahip çıktığı ve iş olanaklarını kapitalistin karlılığı doğrultusunda biçimlendirerek sermayenin tekelinde tuttuğu bir sistemde işçi sınıfı içinde yaşanacak her tür paylaşımın artı değerden sermaye sınıfına yeni kaynaklar aktarmak şeklinde yaşanacağı ve asıl sorunun üretim, mülkiyet ve paylaşım ilişkilerinde

olduğu bu süreçte tamamen göz ardı edildi. Özellikle son on yıldır “ideolojik bir sapkınlık” denerek dışlanmaya çalışılan bu tespitimiz bazı sol çevrelerce bile “gülünç” bulunurken, kapitalist teorisyenlerin esneklik uygulamalarını aktardıkları çalışmalarda tekrar tekrar doğrulanmaktadır:

Yüzeysel olarak bakıldığında Nucor’un vizyonu kulağa sıcak ve okşayıcı gelebilir. Ama yakından baktığınızda, bunun aslında üretken olmayan işgörenlere hiç şans tanımadığını görürsünüz. Nucor, öylesine yoğun bir üretkenlik kültürü yaratmıştır ki, beş işçi diğer çelik şirketlerinde on işçinin yaptığı işi yapar ve onların sekizinin aldığı kadar bir ücret alır. Bu vizyona hayat veren bir dizi güçlü katalitik mekanizmadır. Ön cephedeki işçilere uygulanan ücret politikası buna bir örnektir:

- Taban saat ücreti sektör ortalamasının yüzde 25 ila 33 altındadır.
- İnsanlar 20 ila 40 kişiden oluşan ekipler halinde çalışır; her ekibin üretkenlik sıralamasında kaçınıcı olduğu her gün ilan edilir.
- Üretkenlik hedeflerini tutturana veya geçen bütün ekiplere ekip üretkenliği temelinde, taban ücretin yüzde 80 ila 200’ü kadar haftalık ikramiye ödenir.
- İşe beş dakika geç kalsanız, o günkü ikramiyenizi almazsınız.
- Geç kaldığınız süre 30 dakikayı bulursa, o haftalık ikramiyenizi de kaybedersiniz.
- Eğer makinelerden biri bozulur ve üretim kesintiye uğrarsa, ikramiye hesaplamasında bu atıl süre dikkate alınmaz
- Eğer bir ürün kalite düşüklüğü nedeniyle iade edilirse, ikramiye ödemesi de buna göre azalır (Harvard Business Review, 2002: 46, 47).

Katalitik mekanizma virüsleri bünye dışına atar.

Muhteşem kuruluşlar şöyle bir şeyin farkına vardılar: “En önemli varlığınız insanlardır” biçimindeki eski deyiş yanlıştır; en önemli varlığınız “doğru” insanlardır. Doğru insanlar, kontrol ve teşvik sistemleri ne olursa olsun, kendilerinden beklenen davranışları, karakter ve davranışlarının doğal bir uzantısı olarak kendiliğinden gösteren kimselerdir. Mesele, bütün insanları kendi temel değerlerinizi paylaşan insanlar olarak eğitmeniz meselesi değildir. Gerçek mesele, sizin temel değerlerinizi zaten

paylaşan insanları bulmak ve o değerleri, onları paylaşmayanların ya işe alınmalarına asla fırsat vermeyecek veya alınsalar bile kendi kendilerini tasfiye etmelerini sağlayacak derecede güçlü bir biçimde dayatan katalitik mekanizmalar yaratmaktır.

Üretken olmayan işçileri işten çıkaran genellikle yönetim değil, işçilerin kendileri olur. Bir seferinde ekip üyeleri, tembellik yapan bir çalışma arkadaşlarını fabrikanın dışına kadar kovaladılar. Nucor hakkında haber yapan bir muhabir de, vardiyaya zamanında gelmesine rağmen geç kaldığını sanan bir işçiyi anlatıyordu: işçinin geç kaldığını sanmasının nedeni, bütün işçilerin 30 dakikadan beri orada hazır bulunup, alet ve edevatlarını düzenleyerek, ilk hatta saat tam 7:00 de yol verme hazırlığı yapıyor olmalarıydı (Harvard Business Review, 2002: 48, 49).

Yukarıdaki alıntıda, artı değer sömürsünün nasıl sağlandığına ilişkin soru işaretlerini (eğer varsa) tamamen yok edecek değerde sayısal veriler aktarılmakta ve “işçi ücretlerinin görece yüksek olduğu durumlarda sömürünün de olmadığı”nı iddia etmekle kalmayıp, bu tip çalışma biçimlerini “örnek alınacak uygulamalar” arasına dahil edenlere adeta yanıt verilmektedir. Ya da başka bir deyişle, Nucor örneği, toplam kalite benzeri, üretkenliği arttırmayı hedef alan “yeni” iş organizasyonlarının bedelinin yalnızca iş yoğunluğu artan işçiler tarafından değil, yanı sıra işsizleştirilen kitlelerce de ödenmekte olduğunu bir kez daha göstermektedir. Alıntının son bölümünde verilen örnek ise örgütsüz işçilerin, bireysel çıkarlarını geçici olarak korumak adına, çıkarları ortak olan onları birbirlerine yabancılaştıran ve hatta düşmanlaştıran kapitalist sistem yerine kendi çalışma arkadaşlarını hedef alabildiği görülmektedir. Tam da bu noktada, yukarıdaki alıntı, emek örgütlerince -hangi gerekçeyle olursa olsun- süreç içinde verilen tavizlerin nasıl ve hangi biçimlerde sınıfa geri döndüğünün göstergesi niteliğindedir.

Sosyal Diyalog, Endüstri İlişkileri ve Emegın Örgütlü Mücadele Süreci...

Sosyal diyalog ve endüstri ilişkileri müzakerelerinde sürekli yeni tavizler veren bir konuma itilen Avrupa sendikaları, bugün gelinen noktada örgütlenme faaliyetlerini tamamen nicel bir düzleme indirgemişlerdir. Aslında bu eğilim, dünya sendikal hareketi için de geçerli olan bir eğilimdir. Militan, öncü kadrolar yetiştirme ve sayısal tabanı genişletmenin yanı sıra üyelerin sınıfsal bir kimlikle örgütlerine bağlanmalarını sağlama gibi ilkeler artık neredeyse yalnızca sendika tarihi ansiklopedilerinin yaprakları arasında kalmış gibidir. Bu bağlamda, sayısal olarak örgütlülük düzeyleri -halla- Türkiye gibi ülkelerle mukayese edilemeyecek kadar iyi düzeyde olan ülkelerin sendikaları bile, gerileme süreçlerini tersine çevirmek için garip buluşlar ve yenilikler üretme çabası içine girmişlerdir ve sendikalar arası birleşmeler süreci de bu çabalar içersindedir. Sendikal birleşmelerin gerekçesini oluşturan anlayış, aynı zamanda var olan bilinç bulanıklığına da ışık tutmakta; işçiler sendikayı kendi örgütsel yapıları olarak görmek yerine, kendilerinden bağımsız, yalnızca ekonomik çıkar sağlamakla görevli ve adeta üyesi oldukları bir klüp gibi algılamaktadırlar. Bugün Avrupa'da genç işçileri sendika üyesi yapma amaçlı çabalar arasında müzik festivalleri düzenlemek ve konser sponsorluğu yapmanın yanı sıra futbol klüplerinin sponsorluğunu üstlenmek; TV kanallarına reklam vermek; yeni üye kazandıran üyelere CD çalar ya da transistör radyo dağıtmak; kredi kartları ve sigorta danışmanlığı gibi finansal hizmetler sunmak gibi, sendika ile üye işçi arasındaki ilişkinin değişerek kolektif endüstriyel çıkarlardan çok, bireysel tüketici çıkarların öne çıktığı çırpınışlar bulunmaktadır(Petrol-İş: 2002).

Sosyal Diyalog, Sermaye İçin Gereken Düzeyle Sınırlıdır... -Avrupa İş Konseyleri

Avrupa'da halihazırda sendikalar tarafından en fazla önem verilen sosyal diyalog mekanizması, 1994 yılında AB hukuk sistemine dahil edilmiş olan ve daha önceki "İşçi Konseyleri" isimli özgün örgütlenme mo-

deline “diyalog” adı altında işverenlerin eklemeleriyle “İş Konseyleri” (EWCs, *European Work Councils*) adını alan sistemdir. Mekanizma, işverenlerin temel ekonomik ve yapısal değişiklik kararları konusunda çalışanlarına bilgi vermesi ve görüşlerini alması (*Information and Consultation Rights*) esasına dayanır. İşçi temsilcileri ve şirket yönetimlerinin yılda bir kez yapılan toplantılarda bir araya geldikleri bu sistem, başlangıçta Avrupa sendikaları tarafından büyük bir destek görmüş olsa da, bugün çeşitli sorunların yaşanmasıyla birlikte şikayetler yükselmektedir. Bu tepkilerin başında, Avrupa hukukunda yazılı bilgilendirme ve görüş alışverişi hükümlerinin çokuluslu şirketler tarafından gerektiği gibi uygulanmadığı ve işçilerin haklarının ihlal edildiği gelmektedir. Bu bağlamda örneğin, bir şirketin Avrupa çapında binlerce işçi çıkarmaya karar verdiği ya da bir başka ÇUŞ ile birleşme anlaşması imzaladığı veya bazı üretim birimlerini kapatma kararı aldığı durumlarda şirket çalışanları bu haberleri borsa basınından alabilmekte; yani sendikalar duruma müdahale şansını tamamen kaybettikten sonra durumdan haberdar olabilmektedir. Şirketlerin bu tepkiye verdikleri yanıt, sosyal diyalogun sınırlarının da kalın çizgilerle belirlendiğini ve kar oranları söz konusu olduğunda diyalogun işletilmesinin imkânsız olduğunu açıkça ortaya koymaktadır:

Şirket birleşmesi, üretim birimlerinin kapatılması kararı ya da işçi azaltma operasyonları şirketlerin stratejik nitelikteki kararlarıdır. Avrupa İş Konseyleri, yalnızca çokuluslu şirketler bünyesinde kurulduğu ve bu şirketlerin tümü de doğal olarak Avrupa borsalarına kayıtlı şirketler olduğu için, bu tip bilgilerin borsadan önce çalışanlara iletilmesi mümkün değildir, akdi taktirde şirket hisselerinin borsa değerleri üzerinde spekülasyonlara neden olunabilir (European Metalworkers’ Federation: 2001).

Avrupa İş Konseylerinin işleyiş mekanizmasını ortaya koyan bir örnek de 2001 yılı Eylül ayında yaşanmıştır. Amerikan otomobil devi General Motors, Av-

rupa çapında işgücünü yüzde 20 azaltacağını açıkladığında GM-Avrupa İş Konseyi derhal olağanüstü bir toplantı yapmış ve sendikalar tarafından getirilen bir “çözüm önerisi” şirket yönetimi tarafından kabul görmüştür.

Öneriye göre, GM şirketi Avrupa’da bir veya iki üretim birimini kapatarak işgücünü azaltmak yerine, her GM üretim biriminde çalışan işçi sayısı yüzde 20 azaltılmak suretiyle işyerlerinin tamamı korunmuş olacaktır. Bu çözümde GM açısından sonuç değişmeyecek ve işgücü maliyetleri Avrupa çapında yüzde 20 azaltılmış olacaktır. Zaten bu nedenle şirket yönetimi sendikaların önerisini kabul etmiştir. Fakat Avrupa sendikaları bu olayı, sendikal hareketin ve sosyal diyalogun başarısı olarak lanse ederek, işsiz kalanları görmezden gelmekte ve adeta “giden gider, kalan sağlar bizimdir” demektedir.

Küreselleşme ve Sendikal Hareketin Yanıtı : Çelik Krizine Farklı Çözüm Önerileri

İşçi sınıfını bir bütün olarak görmek ve çıkarların korunması noktasında da bu perspektiften yola çıkmak gibi ilkelerden ne kadar uzaklaşıldığını gösteren bir diğer örnek olay da çelik krizi meselesidir. ABD’nin çelik sektöründe genel ekonomik durgunluktan da etkisiyle genel bir sıkışma yaşanmaya başlayıp; küçük ölçekli işletmelerin bir bir kapanması gündeme gelince, ABD çelik burjuvazisi -tarih boyunca hep yaşadığı gibi- üyelerini kaybeden çelik sendikalarını öncü kuvvet olarak kullanmış ve Bush yönetimini, Avrupa Birliği’nden ithal edilen görece ucuz çelik ürünlerine kota ve gümrük uygulaması başlatılması yönünde yasa çıkarmaya ikna etmiştir. Serbest piyasa sisteminin duayeni konumunda olan ABD yönetiminin böylesi korumacı bir adımı atması dünya çapında tartışmalara neden olurken, Avrupa sendikaları hemen kolları sıvamış ve AB Komisyonu ile lobi faaliyetine girişerek, ABD’nin derhal Dünya Ticaret Örgütü

(WTO) Uluslararası Tahkim Kurulu'na şikayet edilmesi talebini iletmiştir. Avrupa Metal İşçileri Federasyonu EMF'ye göre bütün dünya ülkeleri WTO'nun hukukuna ve serbest piyasa kurallarına uymalıdır ve adil bir ticaret rejiminin tesis edilebilmesi ancak kamusal müdahalelerden bağımsız bir serbest piyasa ekonomisinin tam olarak uygulanmasıyla mümkündür (European Metalworkers' Federation: 2002).

Oysa, korumacı ekonomik sistemlerde "koruma"nın yalnızca ulusal burjuvazi için geçerli olduğu ve emek gücünü kiralayarak yaşayanlar açısından bu sistemlerde de yoğun bir sömürü ilişkisinin yaşandığı ne kadar gerçek ve doğruysa; piyasa ekonomisinin gerçek hedeflerinin başında sosyal düzenlemelerin tamamen kaldırılmasının geldiği de o denli gerçek ve doğrudur. Çelik sorununa yönelik EMF tarafından önerilen çözümü değerlendirdiğimizde karşımıza şöyle bir tablo çıkar: Tahkim Kurulu'nun alacağı karar, kesinlikle ABD'nin kota ve gümrük uygulamasından vazgeçmesi yönünde olacaktır, çünkü benzer nitelikte onlarca davada Kurul aynı kararı almıştır. Böyle bir durumda, eğer ABD çelik burjuvazisi ABD'ndeki diğer sektör burjuvazilerinden daha güçlü bir konumdaysa Temsilciler Meclisi'ne etki edecek ve korumacı uygulamanın devamı yönünde karar alınmasını sağlayacaktır. Bu durumda, Tahkim AB'ne dönerek, ABD'ne çok daha yüksek düzeyde bir ekonomik ve ticari ambargo uygulayabileceğini bildirecektir ki bu da, daha önce AB'ne ihracat yapan pek çok ABD şirketinin önemli bir pazarı kaybetmesi, başka bir deyişle ABD'nde bu kez diğer sektörlerin ciddi bir krize girmesi ve bu sektörlerin çalışanlarının işsizleşmesi anlamına gelecektir. Diğer yandan, ABD'nin çelik kota ve gümrüklerini sürdürmesinin AB çelik şirketlerindeki üretimi daraltması ve işçi çıkarmaların artması yönündeki eğilimi güçlendireceği de açıktır. Sorun, pazarların ve toplam talebin sınırlı olması, dünya üretim hacminin ise talep düzeyinin çok üzerinde olmasıyla bağlantılıdır ve üretim kar için yapıldığı sürece tüm dünya işçileri ve işsiz-

lerinin zarar görmeyeceği bir çözüm bulunmamaktadır. Bu krize gerek ABD gerekse AB sendikalarınca verilen yanıtın da bu gerçeklikler ışığında üretilmesi, işçi sınıfının bir bütün olarak tüm dünyada çıkarlarının ortak olduğu ve işçilerin, sermayeler arası savaşa alet olmak yerine ortak tepkisini ortaya koyacağı, örneğin ABD’nde iflaslar ve işten çıkarmalar başladığında tüm dünya sendikalarının koordineli bir eylemle dayanışma grevine gideceğini, şalter indireceğini duyurması gerekir. Kuşkusuz böylesi bir çıkış, güç ve kararlılıkla bağlantılıdır, ama çalışanlar açısından gerçek bir çözüme ulaşmanın tek yoludur.

Diğer yandan, son dönemde başta İspanya, İtalya ve Yunanistan gibi AB ülkelerindeki işçi sendikaları olmak üzere, Hindistan, Güney Kore ve daha pek çok ülkede sendikalar tepkisel çıkışlar yapmakta, gösteri yürüyüşleri ve kitlesel eylemler düzenlemektedirler. Bu muhalefetin gerekçesi hemen hemen her yerde aynı özellikleri taşımakta ve özetle kuralsızlaştıma, esnekleştirme, özelleştirme, sosyal güvenlik sistemlerinin reform adı altında bireysel sistemlere dönüştürülmesi gibi neo-liberal girişimleri hedef almaktadır. Bu anlamda, dünyada esen serbest piyasa rüzgarları İtalya’daki toplu iş müzakerelerinin de sınırlarını ve temasını belirleyici özelliktedir. Avrupa Komisyonu’nun direktifleri, emek piyasalarının çok daha fazla esnekleşmesi hedefine kilitlemiş durumdadır.

AB Zirveleri ve Kıta İşgücü Üzerindeki Etkileri

Siyasi kimliği yelpazenin hangi tarafından olursa olsun İtalya’da Berlusconi’nin aldığı tavır, kıtanın diğer başkentlerinde de farklı hükümetler tarafından alınan tavırla birebir aynıdır. Mart ayında Barselona’da yapılan ve *BAB- Blair-Aznar-Berlusconi Zirvesi* adı verilen AB Zirvesi, Avrupa kamuoyuna, bugün verimlilik mukayeselerinde ABD’nin oldukça gerisinde olan ve ciddi bir işsizlik yaşayan Birlik içindeki “Sosyal Avrupa” çağrılarına karşı, emek piyasalarında esnekleşme-

nin destanı olarak sunuldu. Daha çok Jospin tarafından dillendirilen, Schroeder'in pek içten olmayan desteğini alan Sosyal Avrupa söyleminden zaten önemli oranda geri adım atılmıştı. 2005 yılı için planlanan Avrupa borsalarının entegrasyonu projesi, 2003'ten başlayarak borsa dışındaki finans piyasalarının Avrupa çapında bütünleştirilecek olması ve 2005 yılından itibaren de emeklilik sistemlerinin birleştirilmesi ile birlikte AB entegrasyon sürecinin çok daha büyük etkilerinin olacağı artık net olarak görülebilen bir saptama. Amerikan GPS'ine karşı onaylanan GALILEO Uydu Planı, Avrupa'nın "yumuşak güç" maskesi gerisindeki ikili oyununu ortaya koyan ve azımsanmayacak ölçüde verimli ticari ve askeri sonuçları getiren bir proje olmaya adaydır.

Barselona Zirvesi'ne çağrılan üye devletlerden emek piyasalarının esnekleşmesi ve yatırım, üretim ve ticaret rejimlerinde daha yüksek düzeyde liberalizasyon süreçlerini hızlandırmak için ortak eylemlerde bulunmaları istendi. Bu talebi destekleme amacıyla kullanılan argümanların başında AB verimlilik düzeylerinin ABD'nden geri olması geliyordu. Zirvede, hükümetlerden, istihdam sözleşmelerine esas olan hükümleri revize etmeleri ve eğer gerekirse maliyet konusunu, yani toplu sözleşme sistemleri ve ücretleri bir kez daha tartışmaya açmaları talep edildi. Emeklilik yaşı açısından mevcut yaş sınırına yavaş yavaş 5 yıl daha eklenmesi önerildi. Tüm bunlar yakın gelecekte çok ciddi sorunlar yaşanacağı anlamına geliyordu. Bu bağlamda, İtalyan basınına ve kamuoyuna egemen olan 18 Nolu iş yasası üzerindeki tartışma, Avrupa Birliği düzeyinde seferberliği zorunlu kılan ve bir kez daha geç kalmış olan kapsamlı bir sınıf yüzleşmesinin hızını kesmek için kullanılan bir frenden başka bir şey değildir.

Son haftalarda İtalyan solunun çeşitli blokları tarafından düzenlenen protestolar, geçen yılki seçim, sol adına yenilgiyle sonuçlandığı için, karşılıklı aşağılamalara sahne olmuştur. Farklı grupların ortaklaştığı noktalar; yalnızca hükümetin başı konumunda olan Berlus-

coni'ye yönelik kişisel saldırılar; Berlusconi'yi Avrupa'da bir anomali gibi gösterme çabaları ve Parlamentodaki çoğunluğuna rağmen onu istifaya zorlamak biçiminde kendini gösteriyor. Tabii bunların hiçbiri başaramadı ve Berlusconi Avrupa'dan izole edilemedi. Bu yüzdendir ki yaşanan hayal kırıklığı oldukça yüksek ve genelleşmiş durumda. Ne yazık ki sol sendikalar içindeki bazı gruplar da kapitalizmin kişisel ilişkiler değil, toplumsal ilişkiler içerisinde olduğunu unutarak, politik mücadelenin kişiselleştirilmesinin sözcülüğünü yürütmektedir. Oysa kapitalizm, sınır tanımayan ve halkları her şekilde kötüye kullanan muazzam bir çıkarlar ağıdır (Cassinelli, 2002).

20 Haziran günü İspanya'da gerçekleştirilen ve 10 milyonu aşkın işçinin katıldığı genel grevin gerekçeleri de İtalya'daki ya da diğer ülkelerdeki gerekçelerden farklı değildir.

5-6 Haziran 2002 tarihlerinde Brüksel'de toplanan ETUC Yönetim Kurulu tarafından onaylanan ve aşağıda aktarılan *AVRUPA'DA SOSYAL DURUM* başlıklı bildirisinin detayları, küreselleşme sürecinin Avrupa'daki yansımalarından başka bir şey değildir:

Avrupa'daki sosyal ilişkiler hızla kötüye gitmektedir. Diğer Avrupa üyesi ülkelerin yanı sıra, Birliğe üye ülkelerdeki çeşitli hükümetler, mevcut yasalar ve mevcut sosyal korumayı tek taraflı olarak revize etmek ve geriletme suretiyle işçi haklarına saldırılmaktadır. Aynı zamanda, işverenler de toplu pazarlık sistemini tahrip etmek için lobi faaliyetlerine devam etmektedirler.

Böylesi bir tabloyla karşı karşıya bulunan ETUC, çeşitli ülkelerde birbiri ardına devam eden bir dizi işçi eylemi, gösteriler ve protestoları desteklediğini ve 20 Haziran günü İspanya'da yapılacak olan genel grev de dahil olmak üzere tüm bu eylemleri düzenleyen işçi örgütleriyle dayanışma içinde olduğunu açıklamak ister. ETUC, Madrid Hükümetince alınan bu kararların AB-İspanya Dönem Başkanlığı sürecine denk gelmiş olmasından büyük bir endişe duymaktadır. Bu saldırıların artık genelleşmiş bulunan karakteri, işçi haklarını ve kamu hizmetlerini de

kapsayacak bir Avrupa Sosyal Modelini savunmayı hedef alan bir kampanya üzerinden Avrupa çapında koordine edilmiş bir yanıtı hak etmektedir. Ve ETUC önümüzdeki birkaç ay içerisinde bu kampanyayı başlatacaktır.

Sadece, daha sosyal, demokratik ve yurttaşlar Avrupası, geçmişe dönüşü savunan güçleri defedebilecek ve sendikalara iş dünyası ve gelecek nesiller için gerekli meşruiyetlerinin devamını sağlayacaktır (ETUC, 7 Haziran 2002).

ETUC'nin Sevilla Zirvesi öncesinde yayınladığı bu bildiri, örgütün küreselleşme konusundaki çelişkili tutumunu birebir yansıtmaktadır. AB hükümetlerince uygulamaya konmak istenen liberal ekonomi politikaları, tek tek hükümetlerin iradesinden bağımsız ve AB Zirveleri sırasında alınan kararların ülkelere adaptasyonundan başka bir şey değildir. Bu adımlar ile küreselleşmenin belirleyicisi konumunda olan girişimlerin (kuralsızlaştırma, sosyal güvenlik sistemlerinin emek aleyhine revize edilmesi ve daha rekabetçi duruma gelebilmek için sosyal korumaların geriletilmesi) birbiriyle örtüştüğü dikkate alındığında; para, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı önündeki engellerin kaldırılmasını, serbest piyasa ekonomisini bir çözüm gibi savunan ETUC anlayışının, yukarıdaki bildiriye kendi kendisiyle ne denli çatıştığı da görülecektir. Aynı bildiriye, yaşanan olumsuzluklara karşı planlandığı bildirilen “kapsamlı bir kampanya üzerinden Avrupa çapında koordine edilecek yanıt”ın detaylandırılmasında kıta çapında bir endüstriyel eylemden hiç söz edilmemesi ise üzerinde düşünülmesi gereken bir başka husustur. Özellikle 1990'lı yıllarda ETUC tarafından benimsenen ve yaygın olarak başvuru alan “eylem günü” tarzı etkinliklerin, Avrupa sendikalarına, “işçilerin üretimden gelen gücünün kullanılması”nı yani grev eylemini unutturmaya başladığı hatırlandığında bu husus daha da önemli hale gelmekte ve “eylem günü” biçimindeki etkinlikler üzerinden, işçi sınıfının biriken enerjisinin tehlikesiz yöntemlerle boşaltılmak istenip istenmediği

yönündeki bir sorgulamayı akıllara getirmektedir. Ayrıca, bildiride sıkça tekrarlanan Avrupa vurgusu ister istemez “Acaba ETUC’nin serbest piyasa savunusu, yalnızca AB dışındaki dünya için mi geçerli ?” sorusunu akıllara getirmektedir.

Benzer şekilde, Amerikan sendikalarının Orta ve Latin Amerika ülkelerinde insan ve sendika haklarının gelişmesi yönünde giriştikleri çabaların geri planında ya da Burma, Kolombiya gibi insan hakkı ihlalleri yaşanan ülkelere ekonomik ambargo uygulanması yönündeki baskılara sendikaların da destek vermesinin arkasında “yakın çevrede emek maliyetlerinin yükselmesi halinde sermayenin merkez ülkelere geri dönmesi sağlanabilir” hedefinin yatmadığı söylenebilir mi?

Kapitalizmin farklılıklar üzerinden kendini yeniden ve yeniden ürettiği, işçi sınıfının ise rakip kamplara bölünerek, farklı coğrafyalarda kendi çıkarlarına kilitlenerek, kurtuluşunu kendi burjuvazisine bağlı gördüğü bu süreçte, sendikal hareketin bugünkü yapısı ve anlayışı ile yanıt üretemeyeceği ortadadır. Uluslararası sendikal konfederasyon ve federasyonlar düzeyinden başlayan ve ulusal ölçekte tek tek sendikalara kadar inen topyekûn bir yeniden örgütlenme hedefi artık kaçınılmaz bir zorunluluk haline gelmiştir. Sendikaların, işçilerin örgütü haline getirilmesine uzanacak bu yolda uluslararası dayanışma gerçek anlamı ile yaşama geçirilmeli ve sistemle uzlaşmaya dayanan bugünkü yöntemler terk edilmelidir.■

Kaynakça

Harward Business Review (2002) *Durumu Tersine Çevirmek-Harward Business Review Dergisinden Seçmeler*, İstanbul: MESS Yayınları.

Petrol-İş (2002) *Avrupa Ülkelerinde Sendikalar*, Dünya Sendikal Hareket Dosyası -4-, içinde, Petrol-İş Yayınları.

European Metalworkers' Federation-EMF (Avrupa Metal İşçileri Federsayonu) (2001) *European Conference on Mergers and Acquisitions (Şirket Birleşmeleri ve Kazanımlara İlişkin Avrupa Konferansı)*, Kasım 2001, EMF Yayını.

European Metalworkers' Federation-EMF (Ha-

ziran 2002) *EMF Position Paper on Steel Crisis between Europe and the U.S (EMF'nin Avrupa ve ABD Arasındaki Çelik Krizine İlişkin Pozisyonu Bildirisi)*.

Cassinelli, M. (2002) *Free-Trade Cycle and Political and Union Struggle in Italy (Serbest Ticaret Çevrimi ve İtalya'da Politik ve Sendikal Mücadele)*, Instituto di Studi sul Capitalismo, Social Affairs Department

ETUC (Avrupa Sendikalar Konfederasyonu) (7 Haziran 2002) *Resolution on Social Situation in Europe (Avrupa'da Sosyal Durum Üzerine Çözüm Önerisi)*.